

Az észak-afrikai kapcsolatok megerősödése: Magyarország és Líbia diplomáciai kapcsolatának létrejötte

Szilágyi Péter
Szegedi Tudományegyetem

Bevezetés

Jelen tanulmányom célja a magyar–líbiai diplomáciai kapcsolatok kiépülésének bemutatása. Azt kívánom bizonyítani, hogy az ország stratégiai jelentősége, majd az olaj felfedezése oda vezetett, hogy az észak-afrikai ország mindinkább a Nyugat (Nagy-Britannia és az Egyesült Államok) erőterébe került. Egyre kiszolgáltatottabb helyzete végül az 1950-es évek közepétől arra készítette a líbiai uralkodó elitet, hogy az egyoldalú függés ellen a szocialista és az el nem kötelezett országok felé történő nyitással védekezzen.

Ebbe a sorba illik bele a magyar–líbiai kapcsolatok kiépülésének folyamata is, amely azonban nem csupán a királyság, hanem a Magyar Népköztársaság számára is kézzelfogható eredményekkel járt. A tanulmány mind a magyar, mind a líbiai fél részéről utal azokra a bel- és külpolitikai tényezőkre, amelyek szükségessé tették e kapcsolat létrejöttét, bemutatja azokat az eseményeket, amelyek az első megbeszéléstől az egyezmény aláírásáig történtek, beleértve a kapcsolat létrejötte után annak gyakorlati következményeit is.

Munkám során elsősorban a Magyar Országos Levéltár 1945 utáni anyagaira támaszkodtam. A dokumentumok nagyobb része a Külügyminisztériumból, illetve a Magyar Népköztársaság Kairóban székelő nagykövetségéről származik, azonban előfordulnak iratok a washingtoni, moszkvai és belgrádi nagykövetségről is.¹

A független Líbia első évei

A második világháborút követően több terv is született Líbia függetlenségének helyreállítására, konkrét lépésekre azonban csak a párizsi békeszerződés (1947. február) aláírásakor került sor, amikor is a területet ENSZ-gyámság alá helyezték.

---

¹ A Magyar Országos Levéltárban (MOL) található Líbiára vonatkozó iratok mennyisége 1945 előtt igen csekély. A területre vonatkozó dokumentumok mindegyike az 1945 előtti Olaszország anyag részét képezi (MOL K63 Olaszország). Ezt természetesen az ország történelmi múltja magyarázza. Az 1945 utáni Líbiára vonatkozó iratok 1964-ig a MOL KÜM KIS ORSZÁGOK LÍBIA 1945–1964 TÜK XIX-J-1-j és a MOL KÜM KIS ORSZÁGOK LÍBIA 1945–1964 ADMIN XIX-J-1-k jelzet alatt találhatóak. 1964 utáni Líbiára vonatkozó iratok pedig évenkénti lebontásban a MOL KÜM LÍBIA /ÉV/ TÜK XIX-J-1-j és a MOL KÜM LÍBIA /ÉV/ ADMIN XIX-J-1-k jelzet alatt találhatóak.

Az elkövetkező két év a nagyhatalmak egyezkedésével zajlott. Mind Anglia, mind a Szovjetunió és még a volt gyarmattartó Olaszország is jogot próbált szerezni a terület igazgatására, azonban ezek a próbálkozások nem vezettek eredményre. Az ENSZ látva a nagyhatalmak tehetetlenségét 1949. november 21-én – a szervezet IV. ülészakán – határozatot hozott Líbia függetlenségéről.²

A függetlenség kikiáltása – 1951. december 24. – után létrejött Líbiai Egyesült Királyság független, szuverén – föderatív alapokon működő – örökös alkotmányos monarchia lett.³ A rendszer csúcán az akkor 62 éves Idrisz király állt, aki karizmatikus személyiségével képviselte az ország nemzeti függetlenségét.⁴

A mesterségesen létrehozott állam a világ egyik legszegényebb és legéletképtelenebb országának tűnt ebben az időben. Az olajkutatások megindulásáig az ország fő bevételi forrása a katonai támaszpontokért kapott bérleti díjak, valamint a külföldi segélyek voltak, melyek legnagyobb részben az USA-ból és Nagy Britanniából érkeztek.⁵ Így elmondható, hogy az 1950-es évek elejétől Líbiát mind politikai, mind gazdasági téren erős elkötelezettség jellemezte a nyugati hatalmak iránt.

Azonban az évtized közepétől az új állam egyre aktívabban vett részt a nemzetközi politikai életben és kacskaringós ívet írt le a képzeletbeli nemzetközi porondon.⁶ A nyitás eredményeként az ország részt vett a bandungi, majd az el nem kötelezettség politikáját hirdető belgrádi konferencián is.

Az 1950-es évek végétől egyre inkább megszorodtak a Líbia és a szocialista blokk országai közötti tárgyalások, melyek az esetek többségében kézzelfogható eredménnyel jártak.

Ebbe a vonulatba tartozott bele – véleményem szerint – a Magyar Népköztársaság és a Líbiai Egyesült Királyság közötti párbeszéd is az 1950-es évek végén, amelyet már egy nem hivatalos (informális) kapcsolatfelvétel is megelőzött. A líbiai fél többször tájékoztatta a magyar diplomatákat Washingtonon, illetve Londonon keresztül az országukban történt fontos eseményekről, de ekkor még nem folytattak tárgyalásokat egymással. Erre egészen 1958-ig kellett várni, amikor is a líbiai fél által az első hivatalos megkeresés történt.

A diplomáciai kapcsolat felvételének lehetősége

A legkorábbi – általam megismert források – arról tanúskodnak, hogy 1958 februárjában a Líbiai Egyesült Királyság képviselője azzal a kéréssel fordult Magyarország washingtoni nagykövetéhez, hogy támogassa Líbia felvételét az UNESCO Végrehajtó Bizottságába. A magyar nagykövet válaszában felvetette a diplomáciai kapcsolat felvételének lehetőségét,

² Meg kell említeni a holland Adrian Peltnek, az ENSZ főtitkár-helyettesének a nevét, aki a szervezet hivatalosan kinevezett adminisztrátora lett a líbiai kérdésben.

³ Területe 1 750 000 km². Lakosság száma 1 150 000 fő.

⁴ Az uralkodó teljes neve Szajed Mohammed Idrisz el-Madi esz-Szenusszi.

⁵ Az USA Tripolitól 8 km-re, Wheelus Fieldben épített ki katonai bázist. Anglia Tripoliban, Bengáziban és el-Ademben tartott fenn támaszpontokat. A támaszpontokért Líbia kb. 20 millió \$/év bérleti díjat kapott.

⁶ MOL KÜM KIS ORSZÁGOK LÍBIA 1945–1964 TÜK XIX-J-1-j 3. doboz 1964. március 16. Ráth Károly baghdadi nagykövet jelentése a Külügyminisztériumba Líbia helyzetéről.

amit a líbiai képviselő érdekesnek talált, azzal a kikötéssel, hogy hasznosabb volna, ha az párosulna a kereskedelmi kapcsolatok kiszélesítésével.⁷

Egy hónap múlva újabb találkozót bonyolítottak le Washingtonban, mikor is a magyar diplomáciai testülettől Zádori Tibor ügyvivő kereste fel líbiai partnerét. A látogatásra az adott okot, hogy az 1958 júniusában megtartandó genfi ILO-értekezlettel⁸ kapcsolatban felmerült kérdések kapcsán a magyar fél előzetes egyeztetésre készült az észak-afrikai ország diplomátaival.

A megbeszélés oldott hangulatban zajlott, a nagykövet igen figyelmesen hallgatta a magyar fél álláspontjának a kifejtését és ígéretet tett arra, hogy a Magyarország által felvetett problémákat kormánya elé fogja terjeszteni. A beszélgetés további részében az aktuális nemzetközi kérdéseken kívül szóba került a két ország politikai, gazdasági helyzete is. Diplomátánk általános képet adott Magyarország állapotáról, a belső és a nemzetközi helyzetében való stabilizálódás folyamatáról, valamint arról, hogy a nyugati országokkal való kapcsolataink „általában véve normalizálódtak”.

A líbiai nagykövet rákérdezett a számára stratégiai pontnak tekintett USA és Magyarország kapcsolatára, amit a magyar diplomata – óvatosan ugyan –, de pozitívnak nevezett.

A beszélgetés végén a diplomaták megegyeztek, hogy az elmondottakat mindketten jelentik kormányuknak. Ha látnak lehetőséget a kapcsolatok fejlesztésére, akkor a két ország washingtoni nagykövetségén keresztül jeleznek egymásnak.⁹

A tartós magyarországi érdeklődést mutatta az is, hogy a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának elnöke, Dobi István Líbia függetlenségének alkalmából 1959-től kezdve minden év december 24-én táviratban üdvözölte az ország uralkodóját és a líbiai népet.¹⁰

Az 1958-as esztendőt követően nem volt látható jele annak, hogy a kapcsolatok erősödtek volna, a két ország diplomatái nem keresték egymást és tárgyalásokra sem került sor.

A gazdasági kapcsolatok azonban meglepő módon a fenti időszakban egyre nagyobb ütemben fejlődtek.¹¹ Magyarország 1960-ban 2,9 millió, 1961-ben 6,8 millió, 1962-ben 11,6 millió, 1963-ban 17 millió és 1964-ben 21,9 millió DFT értékben exportált árut Líbiába, az import azonban elhanyagolható volt.¹² A líbiai exportot Magyarország azért is tartotta fontosnak, mert a külföldi partner „keménydevizában” (dollárban) fizetett.

A nagyobb magyar külkereskedelmi és ipari vállalatok egy része 1963-tól kezdve részt vett az 1960-tól megrendezésre kerülő Tripoli Nemzetközi Vásáron.¹³

⁷ MOL KÜM KIS ORSZÁGOK LÍBIA 1945–1964 TÜK XIX-J-1-j 3. doboz 1958. március 13–14. Washington-Líbiai kérés Magyarország felé.

⁸ ILO – International Labour Organisation, Nemzetközi Munkaügyi Szervezet.

⁹ MOL KÜM KIS ORSZÁGOK LÍBIA 1945–1964 TÜK XIX-J-1-j 3. doboz 1958. április 28. Washington-Látogatás a líbiai nagykövetnél.

¹⁰ MOL KÜM LÍBIA 1945–1964 ADMIN XIX-J-1-j 2. doboz Üdvözlő táviratok.

¹¹ MOL KÜM LÍBIA 1966 TÜK XIX-J-1-j 80. doboz 91-11-115, 1966. április 22. Kereskedelmi kapcsolatok Líbiával.

¹² A DFT jelentése devizaforint. Ez egy elszámoló árfolyam volt, amit a külkereskedelemben alkalmaztak.

¹³ Az első kiállításon a Terimpex, Modimpex, Transelektro vállalat vett részt.

A tárgyalások menete

Hat év szünet után, 1964. december 19-én került szóba újra a kapcsolatfelvétel a két ország között, amikor Szipka József, Magyarország Moszkvában akkreditált nagykövete bemutatkozó látogatáson fogadta Szalem Ben Lamint, Líbia frissen Moszkvában akkreditált nagykövetét.

A kialakult hosszabb beszélgetés során a diplomata mindenekelőtt az iránt érdeklődött, hogy Magyarország részt vett-e már a Tripoli Nemzetközi Vásáron, illetve tervezi-e a részvételt. Véleménye szerint a kelet-európai országok számára igen hasznos lehet exportjuk növelésére, mely alapot teremthetne az európai szocialista országokkal meglévő kapcsolataik fejlesztésére is.

Miután ismertette országa nemzetközi helyzetét és a gazdasági lehetőségeket, tájékoztatta a magyar partnert, hogy Líbia mely szocialista országokkal épített ki diplomáciai kapcsolatokat. Közülük elsőként a Szovjetuniót, majd Csehszlovákiát, Jugoszláviát említette és kiemelte, hogy Lengyelország és Románia Kairón, míg Bulgária Tunison keresztül érintkezik Líbiával, azonban az NDK csak kereskedelmi kirendeltséget működtet Tripoliban – tekintettel az NSZK-val meglévő szerződéses kapcsolatra –, mivel az arab ország nem engedélyezte számukra nagykövetség felállítását.

Az alapos tájékoztató után tért ki arra a líbiai nagykövet, hogy részükről biztosan szívesen fogadnák, ha Magyarország is hasonló megkereséssel élne kormánya felé.

Azért, hogy a diplomáciai kapcsolat felvételével kapcsolatos esetleges magyar aggodalmat eloszlassa, a megbeszélés végén a nagykövet részletes tájékoztatást adott hazája külpolitikájáról. Kifejtette, hogy országa mindig is a békés egymás mellett élés és az el nem kötelezettség elvét hirdette és hangsúlyozta, hogy hazája az arab egység és az afrikai egység talaján áll. Nézete szerint a kis államoknak az első sorokban kell harcolniuk az atomfegyverek teljes eltiltásáért. Hozzátette továbbá, hogy azok, akik Líbiát azért támadják, mert területén külföldi támaszpontok vannak, elfogultak. Terveik szerint azonban a közeli jövőben az angol és amerikai támaszpontok kérdése napirendre fog kerülni.¹⁴

A líbiai nagykövet biztatása a magyar külügyminisztériumban is kedvező visszhangra talált, amit az is jelzett, hogy a jelentés beérkezése után, 1965 januárjában László János minisztériumi attasé feljegyzést készített egy lehetséges magyar–líbiai diplomáciai kapcsolat felvételéről.¹⁵ A dokumentum azért is fontos, mivel az elemző ismertette a Líbia Királyság megalakulásának körülményeit és az ország nemzetközi kapcsolatait, majd kitért a magyar–líbiai kapcsolatok addigi alakulására is. Ebben kiemelte, hogy „*a két ország közötti hivatalos kapcsolatok igénye eddig semmilyen formában nem mutatkozott meg, hivatalos kapcsolatok felvételét ez ideig egyik fél sem kezdeményezte. A Külkereskedelmi Minisztérium egy idő óta foglalkozik azzal a gondolattal, hogy kereskedelmi kirendeltséget állít fel Líbiában,*

¹⁴ MOL KÜM LÍBIA 1966 TÜK XIX-J-1-j 80. doboz 91-11 Diplomáciai kapcsolat létesítése Líbiával. (Itt jegyezném meg, hogy a levéltári anyagban a diplomáciai kapcsolat felvételéről szóló tárgyalások iratai 1966. december 31-ig bezárólag mind ezen iratszám alatt találhatóak. Idézésnél így csak erre az iratszámra fogok hivatkozni.) Moszkva 1964. december 21. Szipka József moszkvai nagykövet jelentése a Külügyminisztériumba.

¹⁵ A líbiai kapcsolatokkal a Külügyminisztérium IX. Területi Osztálya foglalkozott, vezetője Tóth Elek volt ebben az időben.

*hogy a legnagyobb forgalmat lebonyolító vállalatok képviselve legyenek állandó jelleggel.*¹⁶

László János – megerősítve a líbiai által elmondottakat – megemlítette még, hogy 1964 végén belső nyomásra és Nasszer egyiptomi elnök felszólítására a líbiai parlament határozatot hozott a katonai bázisok felszámolását célzó tárgyalások megkezdésére az angol és amerikai kormányzattal.

A feljegyzés végén az attaché a magyar-líbiai diplomáciai kapcsolat kiépítésére három javaslatot fogalmazott meg.

Elsőként javasolta a Líbiai Királysággal a hivatalos kapcsolatok felvételét nagykövetségi szinten, mivel az politikailag időszerű, míg a kereskedelmi forgalom szempontjából célszerű volna. Másodsorban a diplomáciai kapcsolat felvétele után nem új nagykövet kinevezését támogatta, hanem a már meglévő algériai nagykövetet – Mátyás Lászlót – akkreditáltatva volna Tripoliba. Utolsósorban pedig javasolta, hogy utasítsák Magyarország moszkvai vagy kairói nagykövetét, hogy kezdeményezzen tárgyalásokat a diplomáciai kapcsolat felvételére vonatkozóan a Líbiai Királyság nagykövetségével.¹⁷

A pozitív tartalmú javaslatokkal a külügyminiszter is egyetértett, ezért szabad utat adott a kezdeményezésnek. A Külügyminisztérium 1965. január 21-én táviratban értesítette Rácz Pált, Magyarország Kairóba akkreditált nagykövetét¹⁸ és utasították, hogy „szíveskedjen felkeresni Líbia kairói nagykövetét és szóban kezdeményezze a két ország közötti diplomáciai kapcsolat nagykövetségi szinten való megteremtését.

*Tájékoztatjuk még Nagykövet elvtársat, hogy a diplomáciai kapcsolat felvételéről illetékes szerveink formális határozatot még nem hoztak. Erre azután tennénk meg itthon a lépéseket miután a líbiai kormány is kifejezte készségét a kapcsolatok felvételére. Ily módon jegyzékváltásra és publikálást illető megállapodásra csak a határozat megszületése után kerülhet sor.*¹⁹

Rácz Pál a távirat kézhezvétele után azonnal megtette a szükséges lépéseket, melyeknek eredményeként 1965. január 27-én fogadta őt a Líbiai Királyság Kairóba akkreditált nagykövete Mahmoud el-Khoga. A magyar diplomata szóban kezdeményezte a két ország közötti diplomáciai kapcsolat nagykövetségi szinten való megteremtését, melyre a másik fél igen pozitívan reagált és válaszában kifejtette, hogy személy szerint egyetért a diplomáciai kapcsolat megteremtésével. Ígéretet tett arra, hogy ilyen irányú javaslatot terjeszt be kormányához és reményét fejezte ki, hogy a pozitív válaszról rövidesen tájékoztathatja a magyar nagykövetséget.²⁰

Egy hónap múlva László János attaché konkrét javaslatot tett a külügyminiszternek, hogy készítsen előterjesztést a MSZMP KB Politikai Bizottságához, majd azt követően a minisztertanácshoz a diplomáciai kapcsolat nagykövetségi szinten való felvétele céljából. A

¹⁶ MOL KÜM LÍBIA 1966 TÜK XIX-J-1-j 80. doboz 91-11, 1965. január 7. Feljegyzés a magyar-líbiai diplomáciai kapcsolatáról.

¹⁷ Uo.

¹⁸ A nagykövet Egyiptomon kívül ellátta Szudánban és Jemenben is Magyarország képviseletét.

¹⁹ MOL KÜM LÍBIA 1966 TÜK XIX-J-1-j 80. doboz 91-11, 1965. január 21. Utasítás a Külügyminisztériumból Kairóba Rácz Pál nagykövetnek.

²⁰ MOL KÜM LÍBIA 1966 TÜK XIX-J-1-j 80. doboz 91-11, 1965. január 28. Rácz Pál jelentése a líbiai nagykövetségen tett látogatásáról.

feljegyzés szerint ekkor már Rácz Pált ajánlották a líbiai nagyköveti poszt betöltésére az akkori megbízatásai érintetlenül hagyása mellett.²¹

A javaslat 1965. február 15-én került a Politikai Bizottság elé, mely még aznap hozzájárult a két ország közötti diplomáciai kapcsolat nagyköveti szinten való felvételéhez, valamint Rácz Pál akkreditálásához. Egyúttal javasolták a Külügyminisztériumnak, hogy folytassák a tárgyalást. A politikai döntés után a külügy is megkezdhetette az érdemi tárgyalásokat, melyek azonban a líbiai fél „nemtörődömsége” miatt nem haladtak a kellő ütemben.²²

Míg a diplomaták erőfeszítései nem hozták a várt eredményt, a Külkereskedelmi Minisztérium 1965 elején gazdasági kapcsolatok erősítése céljából kőolajipari és kereskedelmi jószolgálati delegációt indított útnak a közel-keleti és észak-afrikai arab országokba.²³ A küldöttség a három hónapos út során március 7. és 14. között tartózkodott a Líbiai Királyságban, ahol tárgyalást folytattak több minisztériumban és találkozottak több külföldi olajvállalattal líbiai képviselőjével is.²⁴ A delegáció hazaérkezése és a jelentések értékelése után a Külkereskedelmi Minisztérium 1965 nyarán – csakúgy, mint 1964-ben – ismét megpróbálkozott egy kereskedelmi kirendeltség felállításával, törekvései azonban újfent nem jártak sikerrel, mivel a líbiai fél úgy gondolta, hogyha a küldő ország csak kereskedelmi kirendeltséget nyit, azzal degradálja az államközi kapcsolatokat.

Ekkor már két szálon futottak az események. Az egyik a Külügyminisztérium azon szándékára vonatkozott, hogy mielőbb kiépítse a diplomáciai kapcsolatot, míg a másik a Külkereskedelmi Minisztériumból kiinduló, a magyar vállalatok líbiai pozícióit erősítő törekvést takart.

A Külügyminisztérium egy év várakozás után 1966 márciusában Líbiába küldte a kairói magyar nagykövetet, hogy tájékozódjon a lassú ügymenet okáról. Rácz Pál megérkezése után, először meglátogatta a Tripoli Nemzetközi Vásárt, ahol tárgyalásokat kezdeményezett mind a líbiai féllel, mind a szocialista országok képviselőivel.

Miután a baráti országok diplomatáinál tájékozódott a helyi szokásokról, a minisztériumi látogatás előkészítése céljából kapcsolatba lépett a Külügyminisztérium protokollfőnökével. A protokollfőnök ígéretet tett a találkozó lebonyolítására, amit azonban személyes elfoglaltsága miatt a protokollfőnök-helyettesre bízott. Gariani már a beszélgetés elején kijelentette, hogy reményei szerint legközelebb, mint a Líbiai Királyságba akkreditált nagykövetet fogadhatja Ráczot. Az udvariassági formulák után egyeztették a magyar diplomata programját, aki elmondta, hogy tervei között szerepel a külügyminisztériumi látogatás, ahol tájékozódni óhajt a magyar-líbiai diplomáciai kapcsolat ügyében. Gariani azonnal Bishty külügyminisztert jelölte ki tárgyalópartnernek, aki abban az időszakban a közigazgatási reformok miatt Beidában székel. A magyar diplomata ezért kénytelen volt Tripoliból mintegy ezerháromszáz km-t megtéve az új közigazgatási fővárosba utazni, ahol azonban már várta az üzenet, hogy a külügyminiszternek hivatalos elfoglaltságai miatt vissza kellett

²¹ MOL KÜM LÍBIA 1966 TÜK XIX-J-1-j 80. doboz 91-11, 1965. február 4. Feljegyzés a magyar-líbiai diplomáciai kapcsolatáról.

²² MOL KÜM LÍBIA 1966 TÜK XIX-J-1-j 80. doboz 91-11, 1965. február 15. Előterjesztés az MSZMP Központi Bizottság Politikai Bizottságához.

²³ A három hónapos út során a delegáció tárgyalásokat folytatott Marokkóban, Algériában, Líbiában, az Egyesült Arab Köztársaságban, Libanonban, Szíriában, Irakban és Kuvaitban.

²⁴ MOL KÜM ARAB ORSZÁGOK 1965 TÜK XIX-J-1-j 111. doboz 202-57-572 Piackutató és jószolgálati delegáció beszámolója.

utaznia Tripoliba, de Farag Ben Glaiel, a nemzetközi szervezetek főosztályvezetője szívesen áll rendelkezésére.

Rácz a szintén távollévő külügyminiszter-helyettes és a politikai főosztály vezetője hiányában elfogadta Farag személyét, akivel 1966. március 5-én baráti hangulatú, majd háromnegyed órás megbeszélést folytatott le. A beszélgetés során szóba került a Magyarország és Líbia közötti gazdasági kapcsolatok erősödése, illetve a magyar-arab kapcsolatok fejlődésének a kérdése is, mely után rátért érkezésének konkrét okára, a magyar-líbiai hivatalos kapcsolat felvételére. Rácz kijelentette, hogy Magyarország hajlandó lépéseket tenni az ügy érdekében, ha a líbiai partner is együttműködőnek mutatkozik. A főosztályvezető a felvetésre rendkívül megértően reagált, sőt bejelentette, hogy akár az azonnali jegyzékváltásra is készen áll. A magyar felet meglepte a felajánlás, amelyet a magyar Külügyminisztérium konkrét utasításának hiányában kénytelen volt elutasítani. Mindemellett megjegyezte, hogy amint a líbiai fél megerősíti szándékát és erről nyilatkozik, ő maga személyesen fogja a kairói líbiai nagykövetségen – a Magyar Népköztársaság nevében – benyújtani a szükséges iratokat.

A beszélgetés végén a főosztályvezető érdeklődött a meglévő diplomáciai misszióknak számáról az arab térségben, illetve, hogy mely arab országokkal van politikai kapcsolatunk. A válaszokat feljegyezte és azon véleményének adott hangot, hogy nincs akadálya a diplomáciai kapcsolat felvételének, annál is inkább, mivel a Líbia Királyság el nem kötelezett ország és külpolitikáját saját maga alakítja. Elmondta még, hogy a szocialista országok közül Moszkvában és Belgrádban működik nagykövetségük.

A diplomáciai misszió lezárása után a magyar diplomata visszatért Kairóba, ahol tapasztalatairól összegző jellegű jelentést készített budapesti feletteseinek, melyben igen fontos adatokat közölt Líbia belpolitikai, külpolitikai és gazdasági helyzetéről, valamint a szocialista országokkal kialakított kapcsolatairól.

Az általános részek után tért rá Rácz a konkrét magyar-líbiai gazdasági kapcsolatok helyzetére, nem titkolva azokat az okokat, jelenségeket, melyek mindkét oldalról veszélyeztethetik a kapcsolatok továbbépítését, bővítését. Meglátása szerint Magyarország és Líbia közötti gazdasági reláció az elmúlt években nagyon kedvezően alakult, annak ellenére, hogy a kereskedelmi kirendeltség felállítására irányuló törekvéseink eddig nem jártak sikerrel. Líbia Magyarország számára azért is fontos gazdaságilag, mert az általa vásárolt termékeket „keménydevizában” egyenlíti ki és a meghirdetett öt éves líbiai terv végrehajtása lehetőséget adhat a magyar export növelésére is.

A jövőre nézve megfogalmazott javaslatok közül feltétlenül fontosnak tartotta, hogy a diplomáciai kapcsolat megteremtése előtt is legyen működő magyar kereskedelmi kirendeltség Líbiában. Ezért javasolta annak felállítását minél hamarabb, akár vállalati szinten is, mivel a líbiai fél szabályai alapján a kirendeltség hivatalos jellege a diplomáciai kapcsolatok megkötéséig nem volt biztosított.

A további jó viszony fenntartása érdekében Rácz szükségesnek tartotta az 1967. évi Tripoli Nemzetközi Vásáron való magyar részvételt, mivel a távolmaradás kedvezőtlenül befolyásolhatta volna a kirendeltség felállítására, a diplomáciai kapcsolat létesítésére és a forgalom növelésére vonatkozó magyar törekvéseket.

Egyúttal felhívta a Külügyminisztérium figyelmét arra, hogy mielőbb intézkedni kellene a magyar külkereskedelmi vállalatok líbiai képviselőinek ügyében, ugyanis a líbiaiak már többször felrótták azt a tényt, hogy tapasztalataik szerint a magyar külkereskedelmi vállalata-

tok 80 %-át zsidó származású személyek képviselik. A vád ellen a kereskedelmi vállalatok eddig arra hivatkoztak, hogy az arabok szakmailag nem voltak elég felkészültek és nem úgy teljesítettek, ahogy ezt elvárták tőlük. Felhívta arra a veszélyre a figyelmet, ha ezen a szokáson a külkereskedelmi vállalatok nem változtatnak, akkor egyik területen sem tudunk előrelépést elérni.

Végül felkérte a magyar külkereskedelmi szerveket, hogy egyrészt készüljenek fel bizonyos termékek vásárlására, akár jelképesen is, mivel Líbiából eddig semmilyen terméket nem importáltak, amit már többször szemükre vetettek az arab partnerek, másrészt vizsgálják meg a gazdasági kapcsolatok olyan irányú kiszélesítését, hogy lehetőség nyíljon nagyberuházásoknál szoros kooperáció kialakítására más szocialista országokkal együttműködve.²⁵

A diplomáciai történésekkel egy időben – 1966. március 17-25. között – a kereskedelem területén is történtek gyakorlati lépések. A Külkereskedelmi Minisztérium egyik alkalmazottját, Orosz István kereskedelmi tanácsost Líbiába küldte, hogy tájékozódjon a kereskedelmi kirendeltség felállítása körüli bonyodalmakról.

A tanácsos – Rácshoz hasonlóan – szintén a Tripoli Nemzetközi Vásáron kezdte a tájékozódást, ahol konzultációkat folytatott a baráti országok kirendeltségeinek vezetőivel, majd kihallgatást kért a Gazdasági Minisztériumban a miniszter-helyettestől, Bakbak államtitkártól. Időközben előkészítésképpen sikerült konzultálnia a Gazdasági Minisztérium egyik államtitkári rangú tanácsadójával – dr. Nashat-tal –, aki szemmel láthatóan rokon-szervezett a szocialista országokkal, valamint Mohamed Sokny-val a Gazdasági Minisztérium Külkereskedelmi Igazgatóságának vezetőjével.

Az államtitkár dr. Nashat társaságában fogadta a kereskedelmi tanácsost, aki a másfél órás megbeszélés elején felidézte az eddigi jó gazdasági kapcsolatokat a két ország között és finoman érzékeltette az államtitkárral, hogy a meglévő relációk továbbfejlesztésére a magyar kormány még számos lehetőség lát. Elmondta, hogy ipari hagyományaink alapján nagyobb mértékben tudnánk bekapcsolódni a líbiai fejlesztési tervek realizálásába (híradástechnikai, vízkutatási, vízgazdálkodási témákban, tervezési munkákba és általános mérnöki feladatokban), de elképzelhetőnek tartja azt is, hogy szakértők segítségével, képzés útján nyújtsunk segítséget a líbiai szakember problémák megoldásában. Emellett – mondta Orosz – tervezzük nagyobb mennyiségű líbiai exportcikk magyar piacra történő bevezetését is.

A fennálló kapcsolatok fejlesztését azonban csak abban az esetben látta megoldhatóknak, ha a helyszínen (Tripoli) működő kereskedelmi kirendeltség is szabad utat kap.

Az államtitkár egyetértett ennek létrehozásával, hangsúlyozta, hogy ezt legegyszerűbben diplomáciai úton a majdani nagykövetség részeként lehetne megszervezni.

Orosz egyetértett a felvetéssel és biztosította partnerét, hogy a diplomáciai kapcsolat felvétele már folyamatban van. Annak fényében azonban, hogy ebben a kérdésben már hosszabb ideje nincs megoldás és a formaságok elintézése a jövőben is hosszabb időt vehet igénybe, javasolta, hogy a líbiai fél engedélyezze a kereskedelmi kirendeltség megnyitását még a diplomáciai kapcsolat hivatalos felvétele előtt.

Ezt a fajta megoldást elvben a líbiai fél sem zárta ki, de ehhez véleménye szerint az egyik líbiai nagykövetségükön keresztül továbbított, vagy közvetlenül hozzájuk írt levélre

---

²⁵ MOL KÜM LÍBIA 1966 TÜK XIX-J-1-j 80.doboz 91-11, 1966. március 21. Rác Pál úti jelentése a Külügyminisztériumba.

van szükség, melyben kérjük a kirendeltség megnyitásának engedélyezését. Biztosította emellett a magyar szakembert, hogy a kérés mindenképpen támogatni fogja, de a gyorsabb ügyintézés érdekében javasolta, hogy keresse fel a Külügyminisztérium Politikai Igazgatóságának vezetőjét Ghebril Shallauff-ot.

A Külügyminisztérium Protokoll Osztálya a megbeszélést két nappal későbbre szervezte meg. A gazdasági kapcsolataink perspektívájának és a kereskedelmi kirendeltséggel kapcsolatos elképzeléseink ismertetése után Shallauff a diplomáciai kapcsolat felvétele után érdeklődött.

Orosz István elismételte a már korábban általam ismertetett eseményeket (szóbeli kezdeményezés diplomáciai kapcsolat felvételére és hivatalos látogatás a Líbiai Királyságba Rác Pál részéről), amellyel párhuzamosan Magyarország jövőbeni terveire is kitért.

Shallauffot a két ország közötti diplomáciai tárgyalások ilyen fokú állása szemmel láthatóan meglepte, mivel korábban erről nem tájékoztatták. Az új fejlemények tükrében, azonban az addigiaknál is készségesebbé vált és kijelentette, hogy a kereskedelmi kirendeltség nyitásának így nincs akadálya, a formákat tekintve (minisztertanácsi előterjesztés, királyi jóváhagyás) a szándék írásbeli bejelentésétől számítva négy-hat héten belül biztosítani tudják líbiai részről a végleges választ.

Magyaráztatul hozzáfűzte, hogy az engedély kiadása a Gazdasági Minisztérium hatáskörébe tartozik, a Külügyminisztérium csak politikai szempontból mond véleményt.²⁶

A líbiai tapasztalatok fényében Orosz azt javasolta a magyar Külkereskedelmi Minisztérium vezetésének, hogy Bíró József külkereskedelmi miniszter levélben üdvözlje Ahmed el-Sweidigh líbiai gazdasági minisztert és kérje a magyar kereskedelmi kirendeltség felállításához szükséges hozzájárulást, illetve a vízumok mielőbbi megszerzéséhez a segítséget. Másrészt okulva a baráti országok elhúzódozó ügyintézéséből, szükségesnek tartotta vállalatunk erre alkalmas partnereinek személyi kapcsolatait és tekintélyét is igénybe venni a döntés befolyásolása, illetve sürgetése érdekében.

Fontosnak tartotta még a következő évi Tripoli Nemzetközi Vásáron való részvétel mielőbbi bejelentését, illetve ezzel kapcsolatban felvetette a líbiai gazdasági miniszter meghívását a Budapesti Nemzetközi Vásárra (BNV). Végül megjegyezte, hogy az ügy ébrentartása érdekében helyesnek tartaná, ha a Külügyminisztérium a diplomáciai kapcsolat felvételére vonatkozó kétséget írásban is mielőbb a líbiai fél tudomására hozza.²⁷

A két minisztérium közötti együttműködés előmozdítása érdekében a Külkereskedelmi Minisztérium főosztályvezetője dr. Újházy László 1966. április 15-én levelet küldött a Külügyminisztériumba Tóth Elek főosztályvezető részére, melyben tájékoztatta a kereskedelmi kirendeltséggel kapcsolatos fejleményekről. A levélhez mellékelte Orosz István úti jelentését is. Újházy arra kérte a Külügyminisztériumot, hogy kapcsolataink fejlesztése érdekében az 1965. januári kairói szóbeli kezdeményezést a nagykövet jegyzékben is erősítse meg.

A levél és Orosz István jelentésének értékelése után – a tisztán látás érdekében – a Külügyminisztériumban megvizsgálták az összes Líbiával kapcsolatban eddig felmerült iratot, majd Balázs Nándor külügyminisztériumi alkalmazott feljegyzést készített, melyben meg-

²⁶ MOL KÜM LÍBIA 1966 TÜK XIX-J-1-j 80.doboz 91-11, 1966. március 17. és 25. között Orosz István külkereskedelmi minisztériumi alkalmazott látogatása Líbiában.

²⁷ MOL KÜM LÍBIA 1966 TÜK XIX-J-1-j 80.doboz 91-11, 1966. április 9. Orosz István úti jelentése.

fogalmazta javaslatait Tóth Elek fősztályvezető részére. Ebben arra a következtetésre jutott, hogy „*a diplomáciai kapcsolat felvételének érdekében az első nyomatékosabb lépést nekünk kell megtennünk, ezért készüljön itthon írásbeli határozat a diplomáciai kapcsolat felvételének szándékáról és ennek birtokában Rácz Pál készítsen írásbeli jegyzéket Kairóban és ezt adja át a Líbiai Egyesült Királyság nagykövetének. Ezzel párhuzamosan hasonló jegyzéket kellene átadnunk Líbia belgrádi nagykövetének is, mely lépésünk szokatlan volna, de kizárná az esetleges hanyagságot.*”²⁸

A líbiai érdekek állami előresorolása véleményem szerint ekkor már egyértelművé vált, amit az is bizonyított, hogy Péter János külügyminiszter az 1965 februárjában a magyar-líbiai kapcsolatok felvételéről szóló MSZMP KB Politikai Bizottság határozatát eredeti formában a Magyar Népköztársaság kormányához felterjesztette, amit az 1966. május 18-án a 3156/1966 számú határozatban el is fogadott.

A kormányhatározat elfogadásáról 1966. június 4-én a Külügyminisztérium értesítette Rácz Pált és arra utasították, hogy adjon át a líbiaiaknak egy írásbeli jegyzéket, amely azzal együtt tartalmazza a fenti döntést, hogy „*a gyümölcsöző kapcsolatokról vezérelve Magyarország kész diplomáciai kapcsolatot létesíteni a Líbiai Királysággal. Közölje velük, hogy Önt akarjuk nagykövetnek akkreditálni, de nagykövetség létrehozását egyelőre nem tervezük. A kormányhatározat alapján pedig a líbiai féltől kérjen agrémentet.*”²⁹

A kormány meghatalmazása alapján a nagykövet felkereste Mahmoud el-Khogát és átadta részére az angol nyelvű jegyzéket. A líbiai nagykövet jelezte, hogy a hivatalos és írásban történő kezdeményezés nagyban elősegíti, hogy a kérdést a kormánya napirendre tűzze és biztos benne, hogy válaszuk kedvező lesz. Mahmoud el-Khoga érdeklődött még az akkreditálásra kerülő nagykövet személyéről. Rácz tájékoztatta, hogy nagy valószínűséggel őt fogják kijelölni erre a posztra, mivel egyelőre Magyarország sem szándékozik rezidenciát fenntartani Tripoliban és Kairóból jól elláthatóak a hivatalos feladatokat.³⁰

A kedvező előjelek ellenére az év hátralevő részében érdemi előrelépés nem történt, ugyanis Líbiából semmilyen válasz nem érkezett.³¹

Közjáték Budapesten

A megfeneklő diplomáciai kapcsolatokat egy váratlan esemény billentette ki a holtpontról. 1966 decemberében a Líbiai Királyság Belgrádba akkreditált nagykövete Abdurrazag Missallati jegyzékben jelezte a Külügyminisztérium felé, hogy Magyarországra kíván láto-

²⁸ MOL KÜM LÍBIA 1966 TÜK XIX-J-1-j 80.doboz 91-11, 1966. április 22. Feljegyzés a magyar-líbiai diplomáciai kapcsolat felvételéről.

²⁹ MOL KÜM LÍBIA 1966 TÜK XIX-J-1-j 80.doboz 91-11, 1966. június 4. Jelentés és utasítás a Külügyminisztériumból Rácz Pálnak Kairóba.

³⁰ MOL KÜM LÍBIA 1966 TÜK XIX-J-1-j 80.doboz 91-11, 1966. június 24. Jelentés Rácz Pál nagykövettől a Külügyminisztériumba.

³¹ A Külügyminisztérium készített ugyan egy feljegyzést 1966. szeptember 10-én, melyben javasolják, hogy a magyar ENSZ-delegáció vegye fel a kapcsolatot a líbiai küldöttekkel a szervezet XXI. ülészakán, azonban arra vonatkozólag, hogy ez megtörtént-e, nem találtam forrást.

gatni. A látogatásnak célja az volt, hogy felkeresse egyik honfitársát, aki halált okozó ittas járművezetés miatt egy év két hónapos jogerős börtönbüntetését töltötte.³²

A Külügyminisztérium a Büntetésvégrehajtás Országos Parancsnokságától az ügyről tájékoztatást kért, majd időpontot biztosított a nagykövet részére a látogatás lebonyolítására. Azonban kérték Missallatit, hogy először a Külügyminisztériumba szíveskedjen befáradni, hogy tájékoztatni tudják az ügy állásáról. A nagykövet december 19-én 14 órakor jelentkezett a Konzuli Osztályon. Tájékoztatták a líbiai állampolgár helyzetéről, és közölték vele, hogy már másnap meglátogathatja az elítéltet. A Konzuli Osztály alkalmazottai finoman kitértek a két ország kapcsolatainak részletesebb ismertetésére és felvázolták az eddigi magyar lépéseket Líbia irányába. A nagykövet erről semmit sem tudott, de ő is ígéretet tett arra, hogy megsürgeti az ügyet, ha lehetséges.

A találkozó után a délutáni órákban telefonhívás érkezett a Külügyminisztériumba a Büntetésvégrehajtás Országos Parancsnokságától és a Konzuli Osztály alkalmazottjával közölték, hogy valamilyen adminisztrációs hiba folytán összekeverték a papírokat.

Az új információk szerint az elítélt kegyelmi kérvényt nyújtott be az Elnöki Tanácshoz, amit pozitívan bíráltak el. A líbiai állampolgár már nincs náluk, a budapesti Sport Hotelben tartózkodik lakhelyelhagyási tilalom mellett.

A Konzuli Osztály vezetősége ezután tanácskozást tartott és megállapodtak abban, hogy újra behívják a nagykövetet és úgy adják elő a történetet, mintha a látogatásának köszönhetően alakultak volna így a dolgok.

Este közölték vele, „*hogyan az elítélt kegyelmi kérvényt nyújtott be az Elnöki Tanácshoz, amit kedvezően bíráltak el. Ennek oka a két ország közötti fejlődőképes kapcsolat, illetve a líbiai kormány érdeklődése Magyarország felé, illetve az állampolgár családi helyzete. Így a Külügyminisztérium az ügy mellé tudott állni teljes mellszélességgel. Holnap közlik Hema Mohamed Abdalaval az Elnöki Tanács döntését.*” A nagyköveten az elmondottak után a megindultság jelei látszóttak. Kijelentette, hogy személyesen is közben fog járni ügyük előbbre vitele érdekében és véleménye szerint Líbia biztosan értékelni fogja a Magyar Népköztársaság eme szívélyes gesztusát.³³

Az eset után a külügyminiszter 1967. január 3-án és 9-én levelet írt az Igazságügyi Minisztériumba dr. Markója Imre miniszter-helyettesnek, melyben ismertette a líbiai állampolgár körül kialakult problémákat, majd figyelmeztette a minisztériumot, hogy a jövőben próbálják meg elkülni a hasonló figyelmetlenségeket, mert a Külügyminisztériumban a történeteket csak nagy nehézségek árán tudták a külpolitikai érdekek szolgálatába állítani, amely miatt akár kellemetlen helyzetbe is kerülhettek volna.

A diplomáciai kapcsolat felvétele

Az 1967. január közepén a Külügyminisztérium táviratban tájékoztatta a kairói nagykövetet a belgrádi líbiai nagykövet látogatásáról és beszámoltak neki a megbeszélésekről is. Kérték

³² A líbiai állampolgár 1966. szeptember 26-án ittas állapotban Eger belterületén elütött egy kerékpárost – Pászti Andrásné –, aki belehalt sérüléseibe.

³³ MOL KÜM LÍBIA 1966 TUK XIX-J-1-j 80.doboz 91-11, 1966. december 20. Konzuli Osztály jelentése a külügyminiszternek.

Rác Pált, hogy a kapcsolatok előmozdítása érdekében tavasszal utazzon el a Líbiai Királyságba és a helyszínen tájékozódjon a lassú ügymenet okáról.³⁴

Februárban – az ügymenet felgyorsítása végett – még annak a lehetősége is felmerült, hogy Rác Pál vegye fel a kapcsolatot az Arab Liga főtitkárával Mohammed Abdel Khalek Hassouna-val, aki már két évvel korábban is sokat segített a magyar diplomáciának a magyar-libanoni kapcsolatok fejlesztésének érdekében.³⁵

A líbiai fél 1967. június elején – valószínűleg még a harmadik arab-izraeli háborút megelőzően – jegyzékben jelezte a magyar Külügyminisztérium felé, hogy készek a diplomáciai kapcsolat felvételére nagykövetségi szinten a Magyar Népköztársasággal 1967. július 1-jétől.

Zután a külügyminiszter első helyettese – Mód Péter – 1967. június 27-én benyújtotta a Népköztársaság Elnöki Tanácsához a 3156/1966 számú kormányhatározatot. Az Elnöki Tanács a határozattervezetet jóváhagyta a 177/1967 számon, majd Losonczy Pál a Népköztársaság Elnöki Tanácsának Elnöke és Cseterki Lajos a Népköztársaság Elnöki Tanácsának Titkára aláírásával látta el az iratot.³⁶ Az Elnöki Tanács a kapcsolatok kezdetétől 1967. július 1. javasolta. A magyar sajtóorgánumok (Népszabadság, Népszava) július 2-án tették közzé a Magyar Távirati Irodára hivatkozva a diplomáciai kapcsolat felvételének tényét.

Közben a nyár folyamán a Külkereskedelmi Minisztérium által felállított kereskedelmi kirendeltség helyzete is megoldódni látszott. A kirendeltség a munkát ugyanis már 1966 őszén megkezdte, de vezetőjének, Jenőfi István kereskedelmi megbízottnak a státusa nem volt megnyugtató, mivel a diplomáciai kapcsolat felvétele előtt a líbiai fél nem akarta őt hivatalos személyként kezelni. Ezért 1967. július 10-én arra utasították Rácot, hogy jegyzékben hozza Líbia kairói nagykövetségén keresztül a líbiai kormány tudomására, hogy „*a Magyar Népköztársaság megnyitja Tripoli székhellyel a Magyar Népköztársaság Nagykövetségének Kereskedelmi Osztályát, melynek vezetésével Jenőfi István kereskedelmi tanácsos urat bízta meg. A Nagykövetség kéri a Líbiai Királyság Nagykövetségét, hogy a fentieket szíveskedjenek az illetékes líbiai hatóságokkal közölni.*”

Időközben a kairói magyar nagykövetség augusztus 4-én tájékoztatta a líbiai partnert, hogy Magyarországon is megszületett a legfelsőbb szintű állami döntés a hivatalos kapcsolatok megindításáról. Erre válaszul Líbia a belgrádi nagykövetségén keresztül tudatta a magyar szervekkel – 1967. szeptember 18-án –, hogy kormányuk hozzájárult Rác Pál kinevezéséhez és készen állnak fogadására.³⁷

A hivatalosnak tekinthető fogadónyilatkozatot követően 1967. október elején a Külügyminisztérium képviselőjében Mód Péter a külügyminiszter első helyettese a Magyar Népköztársaság

³⁴ MOL KÜM LÍBIA 1967 TÜK 64. doboz 91-116, 1967. január 14. Külügyminisztérium jelentése Rác Pál nagykövetség Kairóba.

³⁵ Hassouna 1952-től volt az Arab Liga főtitkára. 1965. augusztus 16. és 20. között járt Magyarországon. A tárgyalásai során ígéretet tett a magyar-libanoni kapcsolatok előmozdítására, melynek eredményeként a Magyar Népköztársaság diplomáciai kapcsolatot létesített a Libanoni Köztársasággal 1965-ben. Arról, hogy ez a kapcsolatfelvétel megtörtént-e vagy sem, nem sikerült forrást találnom a Magyar Országos Levéltár külügyi iratai között.

³⁶ MOL KÜM LÍBIA 1967 TÜK XIX-J-1-j 64.doboz 91-116, A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 177/1967 sz. határozata.

³⁷ MOL KÜM LÍBIA 1967 TÜK XIX-J-1-j 64.doboz 91-116, 1967. szeptember 19. Marjai József nagykövet jelentése Belgrádból a Külügyminisztériumba.

köztársaság Elnöki Tanácsa elé terjesztette a nagykövet személyére vonatkozó tervezetet. Ebben Rácz Pál rendkívüli és meghatalmazott nagykövetet, a Magyar Népköztársaság kairói nagykövetségének vezetésére kapott megbízatása, valamint a Jemeni Arab Köztársaságba és a Szudáni Köztársaságba történt akkreditálása érintetlenül hagyása mellett, megbízta a Magyar Népköztársaság képviselőjével a Líbiai Királyságba. Az Elnöki Tanács a határozattervezetet jóváhagyta, majd utasította a Külügyminisztériumot, hogy Rácz Pál részére az akkreditációhoz szükséges megbízólevelet pecséttel és aláírásokkal kiadja.³⁸

A Külügyminisztérium október 26-án a nagykövet megbízólevelének közlő átadása alkalmából megküldte Kairóba az átadáskor mondandó beszédtervezet angol változatát, valamint a magyar-líbiai kapcsolatokról készült tájékoztatót.

Ebben kitértek arra is, hogy a lehetőségekhez képest diplomatánk tájékoztassa a líbiai partnert Magyarország alapvető külpolitikai célkitűzéseiről, különös tekintettel az arab országokkal fenntartott jó viszonyra és a kapcsolatok pozitív hatása érdekében ismertesse a kormány álláspontját a közel-keleti válsággal kapcsolatban, utaljon azokra a nyilatkozatokra és tevékenységekre, amelyekkel támogatást nyújtott az ország *„az izraeli agresszió felszámolásához, az arab népek imperialista ellenes harcához.”*³⁹

Rácz Pál október végén megkísérelte a megbízólevél átadásának időpontját rögzíteni, azonban próbálkozásai sem a Líbiai Királyság kairói nagykövetségén, sem Jenőfi István kereskedelmi tanácsoson keresztül nem jártak sikerrel. Líbiai részről azt közölték a nagykövettel, hogy a helyszínen, megérkezése után tűzik majd ki számára az időpontot. A magyar diplomata ekkor még arra számított, hogy a muzulmánok szent ünnepének kezdete előtt – a ramadán előtt – át tudja adni megbízólevelét.

A megbízólevél átadása

Az új líbiai magyar diplomáciai képviselő 1967. november 10-én indult útnak Kairóból Tripoliba, annak tudatában, hogy – tekintettel az ország földrajzi adottságaira, a távolságokra és a közlekedési nehézségekre – a megbízólevelek átadása a Líbiai Királyságban rendkívül körülményes.

Mint már említettem az ország adminisztratív fővárosa Beida volt, ahol általában a külügyminiszter átvette a megbízólevelek másolatát. Előfordult azonban, hogy a külügyminiszter hosszabb ideig Tripoliban tartózkodott és ebben az esetben oda kellett utazni.

A külügyminiszter mellett a királynak sem volt állandó rezidenciája. Igaz ugyan, hogy a király többnyire az ország másik végében fekvő Tobrukban tartózkodott és az esetek nagy többségében ott vette át a diplomaták megbízóleveleit, a bemutatkozó látogatások többnyire Tripoliban történtek, ahol a miniszterek és az ország vezető személyiségei legjobban elérhetőek voltak. Ezen kívül Tripoliban székeltek a külföldi országok diplomáciai testületei és kereskedelmi kirendeltségei is.

Rácz az információknak megfelelően először Tripolin keresztül Beidába utazott, hogy felkeresse az ország külügyminiszterét és átadhassa részére a megbízólevél másolatát.

³⁸ Az Elnöki Tanács határozata Rácz Pál kinevezéséről a levéltári iratok között nem található, csak a határozattervezet van a diplomáciai iratokhoz csatolva.

³⁹ MOL KÜM LÍBIA 1967 TÜK 64.doboz 91-116, 1967. október 26. Direktívák Rácz Pál részére.

Megérkezésakor Shallauff külügyi államtitkár fogadta őt, aki viszont azt tanácsolta, hogy utazzon vissza Tripoliba, mert a külügyminiszter egy hétig biztosan ott fog tartózkodni.

Diplomatánk visszautazott Tripoliba, ahol létre is jött a találkozó a líbiai külügyek vezetőjével, akinek ezt követően a megbízólevél másolatát átadta.

A hivatalos procedúrát követően meghívták a nagykövetet a diplomáciai misszióvezetőkkel egyetemben november 20-ra Beidába a parlament új ülészakának megnyitójára. Ez az ország politikai életében jelentős eseménynek számított, annál is inkább, mert az új kormány vezetője Bakkush miniszterelnök ekkor ismertette kormánya új programját.

Rácz több más, megbízólevelének átadására várakozó nagykövettel (görög, jugoszláv, kuvaiti, olasz, svájci nagykövet) együtt Beidába utazott, ahol részt is vett a parlament megnyitóján és annak ellenére, hogy megbízólevelét még nem adta át, több helyi vezetővel is alkalma nyílt tárgyalást folytatni.

A jeles alkalomra tekintettel Idrisz király is Beidában tartózkodott, így lehetőség nyílt Mahmud al-Muntasir-ral a királyi díván vezetőjével a megbízólevél átadásának időpontjáról megbeszélést folytatni, melynek időpontjául a tanácsadó november 30-át jelölte ki.

Az ünnepélyes ceremónián jelen volt Idrisz király, Mahmud al-Muntasir, valamint Ahmed al-Bishty. Az átadáskor mondott üdvözlő beszédében Rácz Pál kihangsúlyozta országaink fejlődő gazdasági kapcsolatait és reményét fejezte ki a jövőben kialakítandó együttműködés sikerességéről.

A király válaszában üdvözölte Magyarország vezetőit és köszönetet mondott a harmadik arab-izraeli háborúban az arab népnek nyújtott támogatásért. Ezenkívül hangsúlyozta gazdasági kapcsolataink fejlesztésének szükségességét és ezzel kapcsolatban reményét fejezte ki, hogy a diplomáciai kapcsolat létesítésével Magyarország részt vehet Líbia fejlesztési tervének megvalósításában. A megbízólevél átadása után Idrisz magánkihallgatáson is fogadta a magyar nagykövetet, ahol lehetőség nyílt a magyar kereskedelmi tanácsos Jenőfi István bemutatására is.

Rácz két nappal később, december 1-jén, táviratban értesítette a Külügyminisztériumot, ezt követően a magyar napilapok december 2-án hozták nyilvánosságra a kapcsolatok hivatalos rangra emelését.

A nagykövet a megbízólevél átadása után nem egészen egy hétig maradt a Líbiai Királyságban, ezért kevés vezető politikussal tudott hivatalos tárgyalást folytatni, amelyben a ramadán is jelentősen akadályozta.

Ennek ellenére, a rendelkezésére állt rövid idő alatt találkozott az ország új miniszterelnökével Abdul Hamid Bakkush-hal. A kormányfővel történt kedélyes eszmecsere után az információs miniszterrel folytatott megbeszélést, majd látogatást tett Salem el-Marred-nél Tripolitania kormányzójánál, Mahmoud Alhodza-nál Tripoli főpolgármesterénél, Ahmed M. Lahsairy-nál a Tripoli Vásár Elnökénél, valamint Ali Anis-nál az Elektromos Társaság elnökénél. A tárgyalásokat eredményesnek értékelte és javasolta, hogy Jenőfi István kereskedelmi tanácsos is vegye fel a kapcsolatot az említett személyekkel.

A hivatalos ügyeinek elintézése után a nagykövet december elején visszautazott Kairóba, majd december 21-én egy tíz oldalas részletes jelentésben számolt be a Líbiai Királyságban történetekről.⁴⁰

⁴⁰ MOL KÜM LÍBIA 1967 TÜK XIX-J-1-j 64.doboz 91-116, 1967. december 21. Rácz Pál jelentése a Külügyminisztériumba megbízólevele átadásáról.

A magyar nagykövet a jelentés végén tapasztalatait összegezve arra is javaslatot tett, hogy a Külügyminisztérium milyen lépéseket eszközöljön Magyarország pozíciójának erősítése érdekében.

Pozitív fejleménynek tartotta a kereskedelmi kirendeltség felállítását Tripoliban, de fontosnak tartotta annak azonnali megerősítését a forgalom továbbfejlesztése érdekében, amely mellett feltétlenül szükségesnek látta 1968-ban a Tripoli Nemzetközi Vásáron való részvételt is.

Javasolta továbbá, hogy a Nemzetközi Műszaki-Tudományos Együttműködési Iroda (TESCO) ismételten tanulmányozza át a líbiai piacot és tegyen javaslatokat konkrét beruházásokra.

Felvetette még a szellemi kapcsolatok szorosabbra fűzésének lehetőségét is, ezért megfontolandónak tartotta a sport, a kultúra, a média vonal erősítését. Sportvonalon edzők kiküldését tervezte Líbiába, az oktatás terén ösztöndíjjak felajánlását javasolta és elképzelhetőnek tartotta líbiai újságírók Magyarországra történő meghívását. Rác Líbiában tudomást szerzett Tripoli polgármesterének Kelet-Európába tervezett útjáról, melynek kapcsán javasolta meghívását.

A kairói magyar nagykövet beszámolójának végén arra kérte feletteseit, hogy ajánlásait figyelembe véve dolgozzanak ki egy cselekvési programot, melyet legközelebbi látogatása alkalmával már át tud nyújtani a líbiai félnek.

A kapcsolatok elmélyülésének kezdetei

Rác Pál frissen kinevezett nagykövet 1968. január 24. és 31. között – Gadafi líbiai külügyminiszter meghívására – Sunay török köztársasági elnök hivatalos látogatása alkalmából ismét a Líbiai Királyságba utazott. A magyar diplomata egy hetes tartózkodása alatt sikeres megbeszéléseket folytatott több helyi vezetővel és az új líbiai külügyminiszterrel.⁴¹

A helyszínen gyűjtött információi megerősítették azon korábbi értesüléseit is, melyek a szocialista országok felé nyitást prognosztizáltak, mivel a líbiai Külügyminisztérium 1968. januárjában tizenhárom új diplomatát nevezett ki, akik között volt a prágai és moszkvai nagykövetük is, közülük – a terveik szerint – a prágai székhellyel működő nagykövetük lett volna akkreditálva Budapestre is.⁴²

Mialatt Rác a török államfő látogatásán vett részt 1968 januárjában, kérelem érkezett a Líbiai Királyság kormányától a magyar szervekhez, melyben előzetes hozzájárulást kértek Kadry Muftah el-Atrash rendkívüli és meghatalmazott nagykövetnek a Líbiai Királyság magyarországi rendkívüli és meghatalmazott nagykövetévé történő kinevezéséhez. A magyar Külügyminisztérium 1968. január 23-án továbbította a kérelmet a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsához, javasolva a határozattervezet elfogadását. Az Elnöki Tanács egy nappal később a 106/1968 számú határozatban – Péter János külügyminiszter előterjesztésére – hozzájárult Kadry Muftah el-Atrash rendkívüli és meghatalmazott nagykövetnek a

⁴¹ Gadafi líbiai külügyminiszter már 1962-ben betöltötte ezt a tisztséget, majd Bonnban volt országa nagykövete, később tervminiszterként segítette a kormány munkáját.

⁴² MOL KÜM LÍBIA XIX-J-1-j 1968 91-1, 1968. február 26. Látogatás Líbiában 1968. január 24.-31. között.

Líbiai Királyság magyarországi rendkívüli és meghatalmazott nagykövetévé történő kinevezéséhez.⁴³

A januári eseményeket követően a magyar fél a kairói nagykövetségén keresztül értesítette a líbiai Külügyminisztériumot diplomatájuk agrément kérelmének elfogadásáról, azonban ő egész évben nem jelentkezett Magyarországon megbízólevele átadására.

A két ország kapcsolatára vonatkozólag a Magyar Országos Levéltár külügyminisztériumi iratanyagai között 1968. év januárját követően egészen augusztusig nem található forrás, mikor is Rác Pálnak, hazánk egyiptomi, szudáni, jemeni és líbiai nagykövetének folyó hó 31-én lejárt a megbízatása és helyére a Magyar Népköztársaság kormánya Szarka Károly addigi külügyminiszter-helyettest szándékozott akkreditálni.

Rác ezért hazaindulása előtt augusztus 5-én egy tizenegy napos búcsúlátogatásra indult a Líbiai Királyságba. Tekintettel az ország sajátos helyzetére – ami az adminisztratív főváros fekvését illeti – és a szabadságolási időszakra, csak kevés vezető személyiséggel tudott tárgyalásokat folytatni.

Az ország uralkodója Idrisz király – a szokásához híven – a nyári hónapokban senkit sem fogadott, ezért helyette Hassan al-Rida trónörökös fogadta a búcsúzó magyar diplomatát. A megbeszélés közel fél óráig tartott és Rác meglátása szerint – a diplomata korábbi értesüléseivel ellentétben, mely szerint a trónörökös szellemi képességei nem a legjobbak – „*a koronaherceg nagyon értelmesnek és logikus gondolkodásúnak tűnt*”. Az audiencián az „*alkalom szabta konvencionális témák érintésén túl*” a trónörökös megköszönte Magyarország által az arab országoknak nyújtott segítséget a közel-keleti válság idején. Kijelentette, hogy Líbia kész fejleszteni kapcsolatait Magyarországgal és ezen a téren üdvözlnek minden magyar további kezdeményezést is.

Hivatalos útjának zárásaként Rác Pál megkérte utódjának – Szarka Károly részére – az agrémentet a Külügyminisztérium Tripoliban dolgozó protokollfőnök-helyettesétől, Ibrahim Hassanitól.⁴⁴

Rác Pál Magyarországra történő hazatérése után Szarka Károly új nagykövet 1968. szeptember 1-jén foglalta el állomáshelyét Kairóban.

A kezdeti tájékoztató és tapogatózó tárgyalások után csak 1969 februárjában sikerült megbízólevele átadásának céljából a Líbiai Királyságba utazni.⁴⁵

Kezdetben úgy tűnt, hogy minden a terveknek megfelelően fog alakulni. A szokásokhoz híven először a protokollfőnök fogadta Szarka Károlyt február 9-én, majd egy nappal később látogatást tett a külügyminiszternél és a külügyi államtitkárnál, akiknek átadta megbízólevelének másolatát.

Az ezt követő tizenegy nap azonban tétlen várakozással telt, mivel a királyi protokoll nem tudott időpontot biztosítani az új magyar nagykövet fogadására.⁴⁶ Az eseményre végül

⁴³ MOL KÜM LÍBIA XIX-J-1-j 1968 91-1, 1968. január 25. A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának határozata.

⁴⁴ MOL KÜM LÍBIA XIX-J-1-j 1968 91-1, 1968. július 8-19. Búcsúlátogatás Líbiában.

⁴⁵ Az agrément késedelmes megadása a magyar Külügyminisztériumot is aggasztotta. Véleményem szerint közrejátszhatott ebben a Csehszlovákiával szemben tanúsított magyar magatartás is 1968 őszén.

⁴⁶ A Líbiai Királyságban külön működött a Külügyminisztérium Protokoll Osztálya és a királyi protokoll. A királyi protokoll jóval gyengébben funkcionált.

február 24-én került sor és míg a nagykövet a királynál tett látogatást, addig Szarka Károly felesége a királynőnél és a koronaherceg feleségénél vendégeskedett.

A megbízólevél átadása rendkívül rövidre és szűkszavúra sikeredett, beszéd helyett csupán néhány mondat hangzott el. A király átvette a hivatalos iratot, majd megköszönte az üdvözléseket és hasonló jókat kívánt Magyarország vezetőinek részére. Diplománk meglátása szerint a királynak szemmel láthatóan jól esett, amit az ország szépségéről, a népről és a fejlődés jeleiről mondott.

A megbízólevél átadása után a nagykövetet csak egy nap választotta el a többnapos bairam ünneptől, így gyors látogatást tett az akkoriban a doyen⁴⁷ tiszttét betöltő algériai nagykövethöz, majd felkereste a szudáni, a szír, az EAK és a szocialista országok diploma-táit, majd hazarepült Kairóba.

A kissé felemásra sikerült bemutatkozó látogatás után március végén ismét az országba látogatott. Hivatalos programja során felkereste a Tripoli Nemzetközi Vásár magyar pavilonját és találkozott a Szalai Béla vezette jószolgálati delegációval, majd folytatta bemutatkozó látogatásait a trónörökösnél, a Szenátus elnökénél, az olasz, az amerikai, a francia és végül a török nagykövethöz.

A második út már több eredménnyel járt, mivel azt sikerült maximálisan kihasználni a személyes kapcsolatok megteremtésére. A látogatás az ismeretség szélesítésére azért is volt alkalmas, mert a Vásár idején adott nagyszámú fogadás hozzásegítette a nagykövetet a személyi kapcsolatok létrejöttében és erősítésében.⁴⁸

Talán az új nagykövet személyének, illetve a diplomáciai kapcsolat stabilizálódásának hatására 1969. áprilisától megélnékül a két ország közötti információcsere és megkezdődtek a különböző területekre (kultúra, sport, politika) vonatkozó meghívások. A személyes és kulturális kapcsolatok szélesítésére is további elképzelések születtek, melyek keretében tervbe vették Tripoli polgármesterének, illetve az Al-Alam líbiai kormánylap főszerkesztőjének meghívását Magyarországra és felmerült a Magyar Népi Együttes líbiai vendégszerepeltetése is, azonban az észak-afrikai országban 1969 szeptemberében bekövetkezett események egy időre megakasztották a kapcsolatok fejlődését.

Összegzés

Összefoglalásképpen megállapítható, hogy tanulmányom célja a magyar-líbiai diplomáciai kapcsolatok kialakulásának bemutatása volt.

A fiatal – 1951. december 24-én létrejött – monarchia a király személyen nyugodott, aki a parlamenttel közösen, a demokrácia vívmányainak megfelelően irányította az országot.

Az 1950-es évek közepétől a hatalmi érdekek mind erősebben érzékeltették hatásukat az országban. Egyrészt újabb és újabb európai hatalmak jelentkeztek segítő szándékkal az uralkodónál, másrészt az olaj felfedezésével egy időben, a Líbiában megjelenő külföldi

⁴⁷ A diplomácia iratlan szabálya szerint a legidősebb nagykövet a doyen, akinél a bemutatkozó látogatást illik megkezdeni.

⁴⁸ MOL KÜM LÍBIA XIX-J-1-j 1969 91-1, 1969. március, április (nap hiányzik). Bemutatkozó látogatások a Tripoli misszióvezetőknél.

nagyvállalatok is mind erősebben próbáltak irányító pozícióba kerülni. Ennek a kettős hatásnak az eredményeként az ország érezhetően a nyugati hatalmak befolyása alá került.

Talán ennek az egyoldalú függésnek a lazítása érdekében került sor, már az 1950-es évek közepén, az első kapcsolatfelvételt a szocialista tömb országaival, melynek eredményeként először a Szovjetunióba, majd Jugoszláviába akkreditált nagykövetet a Líbiai Egyesült Királyság.

Az 1950-es évek közepétől – igaz egyelőre csak informális csatornákon – de megindult a magyar-líbiai párbeszéd is, amely ugyan ekkor még nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, de jelezte, hogy a felek nem zárják ki a kapcsolatok szorosabbra fűzésének lehetőségét sem. A kezdeti sikertelenség okát abban láttam, hogy sem a magyar, sem a líbiai félnek nem volt ekkor még kikristályosodott elképzelése a kapcsolatok jövőjét illetően. Közrejátszott ebben továbbá az 1956 utáni a magyar külpolitikai elszigeteltség is, mely nem csak Líbia, de az egész világ viszonylatában jelentős diplomáciai visszaesést okozott.

Az 1960-as évek elején a magyar politikai vezetők felismerve az ország gazdasági érdekeit, az arab térségbe irányuló aktívabb külpolitika folytatására adtak utasítást a külföldön szolgálatot teljesítő magyar diplomaták számára. A kapcsolatok erősítését megalapozta az a tény is, hogy a szocialista tábor országai egységesen álltak ki az arab országok mellett az arab-izraeli konfliktus kérdésében.

A magyar külpolitika Líbia irányába történt nyitását két okkal magyarázhatjuk. Egyrészt a folyamatosan növekvő olajbevételekkel rendelkező, és komoly importra szoruló ország, képes volt az esetleges magyar mezőgazdasági, ipari, infrastrukturális termékekért és szolgáltatásokért keményvalutában fizetni, amelyre a magyar gazdaságnak égető szüksége is volt. Másrészt az elszigeteltségből kiszakadni akaró Magyarországnak minden olyan állam támogatására szüksége volt, akik segítséget nyújthattak az ENSZ-ben a „magyar kérdés” levételében és egyébként sem viseltek iránta ellenszenvvel. A líbiai kapcsolatok hivatalos kialakításában pedig az az említett körülmény is nagy szerepet játszhatott, hogy Budapest is – a palesztin-izraeli viszonyban elfoglalt álláspontja miatt – egyre több arab országgal került baráti kapcsolatba.

A konkrét tárgyalások 1964-ben indultak meg, melynek keretében számos magyar politikai és gazdasági delegáció járt az észak-afrikai országban. Ez utóbbiak mind kitértek a Tripoli Nemzetközi Vásár magyar pavilonjának ügyére, amely világosan jelezte a kereskedelmi érdekek előtérbe kerülését. A magyar küldöttségeket a líbiai fél mindig magas szinten és rokonszenvvel fogadta és egy alkalommal sem zárkózott el a kölcsönös kapcsolatfelvétel lehetőségétől. A konkrét eredmények ennek ellenére majd három évig vártak magukra, ami a kormányzati szervek egymástól való nagy távolságával, a hatalmas és nehézkes bürokráciával és az „arab mentalitással” magyarázható. A Líbiai Királysággal kialakult jó kapcsolat eredményeként a Magyar Népköztársaság nagykövete – Rác Pál – 1967. november 30-án végül átadhatta megbízólevelét I. Idrisz királynak. A hivatalos irat nagyban megkönnyítette Magyarország gazdasági behatolását az országba, melyet jól jelzett hazánk – Tripoliban kimagasló eredménnyel működő – kereskedelmi kirendeltsége is.

A kitűnő viszony felfrissítése hazánk újonnan kinevezett nagykövetére – Szarka Károly, volt külügyminiszter-helyettesre – várt, aki 1968-ban foglalta el pozícióját. 1969-ben a magyar Külügyminisztérium már a politikai és kulturális kapcsolatok elmélyítésén gondolkodott, amikor „forródróton” értesült a Líbiában bekövetkezett változásokról.

A király hatalmát 1969 szeptemberében egy fiatal nasszerista katonatisztekkel álló csoport döntötte meg Kadhafi ezredes vezetésével, aki azonnal proklamálta a Líbiai Arab Köztársaság megalakulását. Az új rendszer – nevében is látszott – nacionalista beállítottságú volt, mely érdeklődőnek mutatkozott a szocialista eszmék irányába.

A két ország kapcsolata pár hónapra megtorpant ugyan, azonban a líbiai vezetők politikai irányultságának megismerése után igen magas szintre emelkedett és egy olyan politikai és gazdasági együttműködés kezdetét jelentette, mely mind a mai napig érezteti hatását.